

Александра Радовановић¹
Гимназија, Врњачка Бања

ДИНАМИЧКИ МОДАЛИ MUST И HAVE (GOT) TO У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊИХОВИ ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Лингвисти су велику пажњу посвећивали модалности као једној од битних категорија. Овај рад има за циљ да допринесе описима ове категорије дефинисањем и описивањем једног посебног типа динамичких модалних значења, наиме динамичких модалних значења изражених модалима MUST и HAVE (GOT) у енглеском језику. Рад описује и лингвистичка средства којима се ова значења изражавају у српском језику. Контрастивном анализом заснованом на принципу семантичких еквивалената доказане су и приказане сличности између та два језика чиме се потврђује претпоставка о типолошкој сличности енглеског и српског језика.

Кључне речи: динамичка модалност, модал, полумодал, потреба, нужност, значење

1. Динамичка модалности као један од *модалности*

Модалност, лингвистичка категорија смештена на тремеђи синтаксе, семантике и прагматике, деценијама представља једну од области која се доста проучава у филозофским и лингвистичким истраживањима, поготову у енглеском језику. Бављење модалношћу нагнало је многе истраживаче да дођу до свеобухватног модела за анализу модала, а последица тога је процват термина у вези модалности. Чињеница је да се при категоришању и описивању модалности најчешће користе двоструке или троструке поделе, међутим, тим поделама нису обухваћени увек исти домени, нити су они описивани увек истим терминима. Палмер² у семантичкој студији о модалним глаголима употребљава и термин *динамичка модалности* за модалност догађаја који нису деонтички условљени, али ипак сматра да се и динамичка и деонтичка модалност које представљају модалност догађаја разликују од епистемичке која ја модалност пропозиције.

1 radalex7@ptt.rs

2 F. R. Palmer (1979) *Modality and the English Modals*, Longman

Сам термин динамичка модалност увео је вон Рихт (1951) у свом раду о модалној логици. Дефинишући четири модалитета у језику (алетички, епистемички, деонтички и егзистенцијални) он у фусноти рада спомиње и динамичку модалност која је у вези способности и диспозиције. Динамичка модалност се обично односи на она модална значења која су у вези концепата *способности*, *вољности* или тенденције у општем смислу. Овај тип модалности, међутим, обухвата и многа друга значења попут могућности узроковане спољашњим или унутрашњим околностима, предиспозицију, а може и да се преклапа са значењима хабитуалног аспекта. Овим типом модалности не изражава се став, или мишљење говорника, нити говорник утиче на ситуацију. Лингвисти немају заједнички став о статусу динамичке модалности као једном од основних типова модалности. Значења динамичке модалности углавном су узимана у обзир при категорисању типова модалности, али су била подвођена под различите термине и најчешће категорисана као: неепистемичка модалност; деонтичка; коренска; циркумстанцијална; унутрашња (интринсичка) модалност, модалност оријентације ка агенсу. Колико је неуниформисан и неодређен став лингвиста о исправности сврставања динамичке модалности у основне типове модалности илуструје промена става Палмера у различитим студијама посвећеним проблематици модалности. У раду о модалним глаголима, Палмер³ динамичку модалност посматра као један од основних типова модалности и детаљним описима и илустрацијама посвећује два поглавља књиге. У каснијем раду напомиње да је „сумњиво да ли овај тип уопште и треба да се уврсти у модалност“⁴.

Палмер⁵ динамичком модалношћу сматра модалност догађаја која није деонтички условљена, будући да нема јасне разлике између тога шта је неко способан да уради и шта је могуће за некога да уради. Односно, искази који изражавају овај тип модалности би се могли парафразирати као *поссибле фор*, али и *нецесару фор* (где потреба потиче од околности или од диспозиције самог субјекта). Палмер разликује два подтипа ове врсте модалности и то: неутралну динамичку модалност (илустровану употребом модала CAN, MUST i HAVE (GOT) TO) и модалност оријентисану на субјекат (илустровану употребом модала CAN за способност и WILL за вољност). Палмер, заправо усваја одређење динамичке модалности које је предложио вон Рихт, али у овај тип модалности укључује и неутралну, или циркумстанцијалну модалност.

Основним типовима модалности у језику могу се сматрати: епистемичка, деонтичка и динамичка модалност. Будући да се исти модалности користе за сва три типа модалности, значајно је напоменути да се динамички модалности разликују у енглеском језику од епистемичких и деонтичких по томе што могу да се користе у претериту са референцом на прошло време, а уочљива је и разлика у погледу негације. Док се код осталих ти-

3 Исто.

4 F. R. Palmer (1986) *Mood and Modality*, prvo izdanje, Cambridge, CUP, 12.

5 F. R. Palmer (1979)

пова може негирати или модалност, или пропозиција, што доводи до употребе суплетивних облика, код овог типа модалности може се негирати једино модалност.

2. *MUST I HAVE (GOT) TO* као експонентни динамичке модалности

Динамичка нужност у енглеском језику најчешће се изражава модалом MUST, који је у тој употреби потпуно неутралан и може се парафразирати као *it is necessary for...* У овој употреби јавља се и полумодал HAVE (GOT) TO. Циљ рада је да употребе ова два модала објасни, а затим да илуструје употребе њима одговарајућих семантичких еквивалената у српском језику. У даљем тексту ће бити илустроване употребе ова два модала примерима преузетим из Бритисх Национал Корпус-а (у даљем тексту БНЦ) када су носиоци значења динамичке модалности. Наведени примери и објашњења могу послужити за објашњавање разлике у употреби ова два модала будући да оне у педагошким граматикама нису увек најјасније назначене.

Глагол MUST појављује као деонтички модал оријентације на дискурс, али често изражава и динамичку нужност па би се могло се рећи да није лако разликовати деонтичке и динамичке употребе овог модала. Палмер⁶ примећује да у исказу

Енг. You MUST leave at once.

модал може да укаже на инсистирање субјекта, или на уопштену нужност да се крене, или би чак могао да остане неодређен између та два тумачења. Тумачење је доста јасније када је модал модификован адвербом, пошто се адвербијалне модификације обично повезују са деонтичким употребама јер употребљени адверби указују на наметање од стране субјекта.

Енг. You really must leave at once.

Због примера попут овог, значајно је да динамички модали само изузетно колоцирају са адвербима, те колокација може да укаже на присутан тип модалности. За разликовање ова два значења може да послужи чињеница да је деонтички употребљен глагол MUST увек перформативан. Примери деонтичке нужности обично имплицирају да је говорник у позицији неке врсте ауторитета, да намеће обавезе. Као ни остали деонтички модали, не појављује се у исказима у којима су субјекти *I* и *we*.

Глагол MUST се често појављује у асертивним исказима где постоји мало, или нимало, индикација о укључености говорника.

Енг. In order to be safe outside, the patient must be aware of his limitations. (BNC: ASO 532)

Срп. Како би био безбедан напољу, пацијент мора да буде свестан својих ограничења. (ит ис нецессару фор хим то бе aware то бе сафе)

6 F. R. palmer (1986) 17.

Оваква употреба глагола MUST је у вези са дефинишућим, или неопходним карактеристикама субјекта, и представља динамичку употребу зато што деонтички извор ни у ком смислу не потиче од субјекта, или ма ког другог ентитета са којим говорник може да се идентификује.

У примерима где је субјекат *I*, или *we*, очигледно је да је значење модала *it's necessary for me/us to..* јер људи себи углавном не издају наредбе, генерално говорећи.

Енг. We must join up for the rest of the evening. (BNC: HGM1136)

За негирање модалности користе се суплетивни облици глагола NEED.

Глагол MUST истовремено може да изражава нужност догађаја који ће се одиграти у будућности. Може изгледати и да се глагол MUST пре односи на нужност, неопходност реализације будућих, него садашњих догађаја.

Енг. All threats must be carried out. (BNC: G3D 1037)

Срп. Све се претње морају остварити.

Полумодал HAVE TO, као и глагол MUST, изражава епистемичку и неепистемичку нужност, а епистемичко значење се углавном сматра ретким. У неепистемичком значењу изражава дужност и обавезу (*to be under obligation, to be obliged, to be necessitated to do something*). Постоје случајеви када није лако препознати који је тип модалности у питању. Исказ

Енг. Every clause has to contain a finite form

може се тумачити динамички, у складу са правилима језика реченица мора да садржи лични глаголски облик, али је могуће и епистемичко тумачење *it may be necessary that clause*. Парафразом овог полумодала може се сматрати *цирциумстанцес цомпел*, те према томе овај полумодал изражава екстерну нужност, односну потребу која је наметнута спољашњим околностима.

Постоје контексти у којима је могуће заменити облик HAVE (GOT) TO модалом MUST, а да не дође до промене значења. Разлика се може направити у примерима где је присутна принуда/нужност која потиче споља, и у тим случајевима глагол MUST неће се користити. У литератури готово да долази до слагања у погледу семантичког контраста између глагола MUST и полумодала HAVE TO. Глагол MUST је углавном субјективан, док је облик HAVE TO увек објективан. Може се закључити да је у случајевима када је употребљен полумодал HAVE TO, извор принуде/потребе екстеран у односу на говорника, то је или нечији ауторитет или ограничавајуће околности. Због тога облик HAVE TO може да се користи када говорник не одобрава изражену обавезу, или када ради учтивости говорник своју жељу приказује као објективну потребу.

Енг. You have to smack them in the face and leave without saying goodbye. (BNC: H8M 2817)

Говорник даје савет, и оно што сматра да је потребно урадити изражава употребом облика HAVE TO, а тиме износи свој став да постоји објективна потреба да се тако нешто уради. Исказ би дозвољавао и парафразу *it's necessary for you to* те је њиме исказана динамичка нужност.

Полумодал HAVE TO може да се употребљава и за изражавање уобичајених догађаја, док за глагол MUST то не важи. Може се рећи

Енг. He has to leave for work by 7:00 every morning.

док је

Енг. He must leave for work by 7:00 every morning.

аномално. Употребљени у садашњем времену облици HAVE (GOT) TO имплицирају актуализацију догађаја, док у исказима у којима је употребе глагол MUST, тих импликација нема.

Енг. Because everybody goes and jumps in the river is no reason why we have to go and jump in the same river. (BNC: A6N 1020)

У овом примеру употребом облика HAVE TO наглашена је актуализација догађаја, док би употреба глагола MUST изражавала само постојање потребе.

Полумодал HAVE GOT TO има одричне облике *has/have/hadn't got to*, а одрични облици полумодала HAVE TO се граде уз помоћ помоћног глагола DO. Ти облици негирају модалност и означавају *not necessary for...*

Енг. „You don't have to come“; he said. (BNC: HTY 2184)

Како глагол MUST нема облике прошлог времена, за неутралну нужност у прошлости користе се прошли облици HAVE (GOT) TO, најчешће облик *had to* са значењем *it was necessary for*. Недостатак облика за прошлост би могао навести на закључак да је глагол MUST увек деонтички модал, оријентације на дискурс, јер деонтички модали по правилу немају прошле облике. Мишљења сам да је недостатак ових облика вероватно узрокован чињеницом да је деонтичка функција овог модала основан. Разлика између динамички употребљеног глагола MUST и облика HAVE TO је једино јасна у презенту, те је за динамичке облике у прошлости довољно користити *had to*, јер су им значења готово истоветна (Палмер 1979: 98). Према томе, изгледа да је немогуће за исказе у прошлом времену разликовати субјективну и објективну потребу/обавезу коју намеће говорник, или неки други ауторитет. У литератури се може наићи на ставове да се користи прошли прогресив уместо простог облика како би се изразила објективна обавеза (нпр. Бринтон 1991:4).

Енг. Cameron realized he was having to form his words carefully. (BNC: A0N 1338)

Срп. Камрон је схватио да мора пажљиво да формулише своје речи.

Исказ би представљао индиректну верзију *He has to form*, док би *He had to form* представљало индиректну верзију *He must form*.

Енг. I was having to go out daily I couldn't do it. (BNC: KB7 7096)

Срп. Морао сам свакодневно да излазим нисам могао то да урадим.

Мишљења сам да овај пример илуструје употребу прошлог прогресивног облика за наглашавање принуде која потиче споља, у реченици би иначе граматички прикладнији био прошли прости облик, али њиме таква принуда не би била назначена. Потреба узрокована спољашњим околностима је у наредном примеру и експлицитно изражена.

Енг. The houses were small and some of the children were having to sleep three to a bed.

Срп. Куће су биле мале, а нека деца су морала да спавају по троје у кревету.

Had to несумњиво имплицира актуализацију догађаја, док *had got to* изражава да је постојала потреба/нужност да се догађај одигра, али нема импликација да се и одиграо. Штавише, BNC готово да не приказује примере употребе *had got to* за динамичку нужност.

Енг. He had to get back. (BNC: C86 4063)

Срп. Морао је да се врати.

Енг. But I had to accept that this examination was far more important to them. (BNC: CG0 1039)

Срп. Морао сам да прихватим да је овај испит њима далеко важнији.

У индиректном говору, где је услед слагања времена неопходно корисити прошли облик глагола *MUST*, облик *MUST* се ипак задржава као да је прошли облик.

Енг. Younis explained that whatever had happened we must eat. (BNC: FSO 1461)

Срп. Јанис је објаснила да морамо да једемо, ма шта да се догодило.

Интересантан је и следећи пример:

Енг. He was so dark that he must have to shave two or three times a day, she thought inconsequentially as a lingering trace of aftershave came to her nostrils.. (BNC: HHA 439)

Срп. Био је тако толико црномањаст да је имао обавезу да мора да се обрије два, или три пута дневно...

Обавеза је наглашена употребом два модала за изражавање динамичке нужности. Како се неутрална нужност односи на прошлост, довољно је у том смислу употребити облик *had to*, *he had to shave*. Међутим, употребљена су два модална израза за изражавање динамичке нужности како би биле наглашене околности које ту обавезу намећу. Облик *must* је употребљен са референцом на прошлост и овде има приближно значење *he was obliged to*.

Облици *will/shall have to* се често јављају када се сматра да ће нужност/потреба постојати у будућности.

Енг. Will I have to sell my home? (BNC: GXJ4384)
Срп. Да ли ћу морати да продам своју кућу?

3. Еквиваленци модала MUST I HAVE (GOT) TO у српском језику

модалност се може сматрати типолошком категоријом која се у енглеском и српском језику изражава различитим формалним системима који показују доста сличности у погледу значења која изражавају. Наглази из области језичке типологије указују на то да, на општејезичком плану, за неке семантичке категорије постоји већа вероватноћа да буду енкодиране на исти начин. Модалност представља једну такву категорију и у језику се најчешће реализује модалима, али и осталим језичким средствима. Постоје многе сличности међу модалима у енглеском и српском језику у значењу и контекстима употребе (негација, говорни чинови) и те сличности могу да олакшају превођење. Модалност се у граматицима српског језика углавном посматра као лексичка категорија и најчешће нема описа разлика модалних значења изражених различитим експонентима модалности. Један разлог томе би могао бити то што модали у српском језику не испољавају специфична морфолошка и синтаксичка својства као што испољавају модални глаголи у енглеском језику. Модалима MUST и HAVE TO у енглеском језику, како контрастирање засновано на преводним еквивалентима показује, одговарају модални глаголи МОРАТИ и ВАЉАТИ и полумодал ИМАТИ у српском језику.

Глагол МОРАТИ се у српском језику може користити као динамички модал да изрази значења објективне нужности/потребе.

Срп. Морао сам поново да потражим неки посао, али посла у Ваљеву није било. (www.politika.co.yu/ilustro)

Овај модал испољава неутралност према субјекту, односно може да се јави и уз аниматне и уз неаниматне субјекте.

Срп. Мора ли интервју да буде стресан? (www.politika.co.yu/rubrike)

Како овај модал у српском језику изражава првенствено деонтичку модалност, и у српском језику се могу наћи примери употребе који балансирају између деонтичке и динамичке модалности.

Срп. Завештање мора да садржи датум састављања. (Wikipedia)

Негацијом се негира модалност, односно модалност је екстерна у односу на модал, те негација глагола МОРАТИ представља одсуство нужности или принуде. У енглеском језику се за изражавање одсуства обавезе користе семантички облици модала MUST – *need not* и *haven't got to*

Срп. Не морам да устајем рано ове недеље. (разговор)

Глагол ВАЉАТИ је првобитно имао само једно немодално значење *имати вредности, бити вредан*. Први примери употребе овог глагола са

инфинитивом се јављају у 16. веку према подацима Загребачке академије наука (Хансен 2003: 86). Један од таквих раних примера би био:

Срп. Толико ваља рећи. (Будинић 1582)

Многе језике карактерише опозиција између модала који се слажу са субјектом (лични модала) и модала који су ограничени на треће лице и не дозвољавају субјекат у номинативу (безлични модала). Модални глагол ВАЉАТИ је, као и глагол ТРЕБАТИ, безлични модал, а оба означавају постојање обавезе, али у слабијој мери од модала МОРАТИ. У модерном српском језику овај модал има динамичко и деонтичко значење.

Срп. Онда ваља радити. (разговор)

Пример оставља простора и за деонтичко и за динамичко тумачење у складу са тим шта потребу за радом намеће. Следећи пример сам склона да тумачим као пример динамички употребљеног глагола ВАЉАТИ, мада недостатак контекста несумњиво оставља простора и за деонтичко тумачење.

Срп. Схватио сам шта ми ваља чинити. (www.politika.co.yu/ilustro)

Енг. I realized what I must do. (динамичка модалност)

Глагол ИМАТИ употребљава се уз инфинитив или *да+презент* у значењу безлично употребљеног глагола ТРЕБАТИ. Хансен глагол ИМАТИ сматра полумодалом, а као основни разлог наводи да му недостаје полифункционалност, односно сматра да он у српском језику изражава само деонтичку модалност (2008:7). Мишљења сам да има исказа у којима овај модал може да изражава и динамичку нужност, нарочито у комбинацији са првим лицем, као и исказа за које је нејасно ван контекста који је тип модалности у питању..

Срп. Нушић је донео један сто и почео уписивати добровољце који су имали да пређу Дрину ... (www.politika.co.yu/rubrike)

Овим се исказом изражава обавеза, потреба, дужност која предстоји ономе на кога се односи управни глагол. Како ова потреба, обавеза потиче од модалног субјекта, сматрам да је и у овом примеру глагол ИМАТИ употребљен у значењу динамичке нужности. Међутим, за примере који садрже овај глагол, у већини случајева, мора се приметити да енкодирају модалност која балансира између деонтичке и динамичке модалности. Може се приметити међујезичка повезаност између поседовања и обавезе: енглеском језику глагол ХАВЕ изражава поседовање, а уз потпуни инфинитив обавезу, а иста је ситуација и у нашем језику, те глагол ИМАТИ има оба ова значења.

4. Закључак

Овим радом сам желела да најпре укратко одредим домен динамичке модалности. Будући да се иста језичка средства користе за изражавање сва три основна типа модалности у раду сам приказала употребе модала

MUST и HAVE (GOT) TO у значењима овог типа модалности и указала на могуће двосмислености приликом одређивања типа модалности у примерима. У раду је даље одређен и приказан опис средстава за изражавање истих значења динамичке модалности у српском језику до којих се дошло принципом преводне еквиваленције схваћене у смислу семантичке еквиваленције. Будући да су енглски и српски језик типолошки сродни, у раду су доказане сличности средстава за изражавање истих значења динамичке модалности на формалном, граматичком плану и у контекстима употребе чиме се поткрепљује тврдња о типолошкој сродности ових језика.

Литература

- Brinton, J. L. 1991. The Origin and Development of Quasimodal HAVE TO in English.
(Internet). Dostupno na: <http://faculty.arts.ubc.ca/Ibrinton/HAVETO.PDF>
(20.07.2006.)
- Hansen, B. 2003. The grammaticalization (and Degrammatization?) Of Modals in Slavonic. *Contributions to 13 International Slavistenkongress*. Ljubljana. 97-115.
- Hansen, B. 2008. A typology of morpho-syntactic constructions with modals in Serbian.
Lingvističke Sveske. Novi Sad
- Hoye, L. 1997. *Adverbs and Modality in English*. Longman
- Palmer, F. 1979. *Modality and the English Modals*. Longman
- Palmer, F. 1986. *Mood and Modality*. 1st edn. Cambridge: CUP

Aleksandra Radovanović

DYNAMIC MODALS MUST AND HAVE (GOT) TO IN ENGLISH AND THEIR EQUIVALENTS IN SERBIAN

Summary

Modality has been largely described in linguistic literature. This paper aims to contribute to the descriptions of this category, and describe one particular type of dynamic modal meanings, namely those expressed by modals MUST and HAVE (GOT) TO in English. This paper also describes linguistic means by which these meanings are encoded in Serbian. The paper shows similarities between the two languages which resulted from the analysis based on the principle of semantic equivalences and thus confirms the assumption of a typological similarity of English and Serbian.

Key words: dynamic modality, modal, semi modal, necessity

Примљен септембра 2011.
Прихваћен за штампу јануара 2012.